

Tóth Nikolett

A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének megjelenítése filmhíradókban (1944–1956)

1944 novemberében testet öltött az Antifasiszta Dolgozó Nők Szövetsége, mely még ebben az évben megváltoztatta nevét Magyar Nők Demokratikus Szövetségére (MNDSZ). A nőszervezet megszületésétől kezdve nem győzte hangsúlyozni pártoktól való függetlenségét. Azonban hiába próbálta meg kapcsolatát titkolni a Magyar Kommunista Párttal (MKP), számos bizonyíték ennek ellenkezőjét támasztja alá. Az MNDSZ életében az egyik legnagyobb fordulatot az 1948-as év jelentette. A változást az 1948 áprilisában meghirdetett „női egység” hozta el, amikor minden egyéb nőegyesületet döntésre kényszerítettek: vagy beléptek az éppen akkor a földből a fejét kidugó kommunista kézben lévő nőszervezetbe, vagy feloszlatták önmagukat. A kialakult helyzetet tovább fokozta a júniusban a két munkáspárt egyesülésével létrejött Magyar Dolgozók Pártja (MDP). Az MNDSZ hamarosan kinyilvánította, hogy az MDP irány- és útmutatása alapján mozgósítja a nőket, vagyis előtérbe került a párt akaratának, politikájának kiszolgálása és az ehhez szükséges módszerek kidolgozása. Habár az MNDSZ minden erejével megpróbálta az MDP elképzeléseit, követeléseit végrehajtani, mégsem sikerült azokat olyan szinten teljesítenie, ahogy azt a pártvezetőség elvárta tőle. Ennek eredményeképp 1953-ban terítékre került a szövetség felszámolási kísérlete, amelyet ugyan ekkor még elhalasztottak, de nem kellett sokat várni arra, hogy mindez bekövetkezzen. 1956-ban az MKP kezdeményezésére elindított MNDSZ-t, ahogy létrehozta, úgy fel is emésztette a párt, amikor beolvasztotta azt a Hazafias Népfrontba.¹

A kutatás célkitűzése és módszertana

A tanulmány során egy új nézőpontból, a filmhíradók szemszögéből kísérlek meg bepillantást nyújtani az MNDSZ működésébe és tevékenységi körébe. A kutatás keretében egyrészt célom megerősíteni, illetve esetlegesen megcáfolni azt, amit a szakirodalom, valamint a levéltári források alapján ismerünk az MNDSZ feladatairól, ténykedéseiről. Az eddigi vizsgálatok alapján a nőszövetség munkássága

¹ Pető 1998: 19–45, 88–121; Schadt 2007: 167–189; Sipos 1996: 321–330.

két szakaszra osztható. Az első ciklus a második világháború utáni újjáépítésben betöltött szerepvállalása (1944/45–1948). Ennek során sokrétű feladatot végzett el, például különböző akciókat – leghíresebbek közé tartoztak az egészségügyi vándorautó-, iskola- és karácsonyi akciók – és gyűjtéseket szervezett, elsősorban az édesanyák, a gyermekek és a rászorulóknak számára. A második periódusában irányváltás figyelhető meg. Korábbi munkásságát felváltja (1948/49–1956) az egypártrendszer kiszolgálása, melynek keretében legfontosabb küldetésévé vált a békéért való harc és annak védelme, a nők termelő munkába való bevonása, a néphadsereg erősítése és támogatása, továbbá a tervek (túl)teljesítése.² Munkámban görcső alá veszem, hogy ezen szerepkörök és a szervezet funkcióváltása mennyire érhető tetten a filmhíradókban. A legfontosabb kérdések ezzel kapcsolatban a következők: hogyan próbálták meg az MNDSZ-t reprezentálni, mire helyezték a legnagyobb hangsúlyt? Ezenfelül fontosnak tartom annak a vizsgálatát is, hogy a képkockákon megjelent nőszövetségi tagokat és vezetőiket hogyan ábrázolták, vagyis mennyiben szántak nekik pusztán reprezentatív szerepet, avagy tényleges funkcióval látták el őket. Emellett nem szabad megfeledkezni a politikai élet legjelentősebb szereplőinek képi megjelenítéséről sem, amely során az első években az MNDSZ pártoktól való függetlenségének tényleges megvalósulását és a kommunista befolyás kérdéskörét lehet megvizsgálni. Végezetül bemutatom, hogy mely időszakokban, években foglalkoztak legtöbbször a szervezettel, ami során választ adok arra, hogy mennyiben lehet párhuzamot vonni az MNDSZ felszámolási kísérletei és megjelenései között a filmhíradókban.

A kutatás első lépése a *Filmhíradók Online*³ című oldal áttekintése volt, ahol a Magyar Nemzeti Filmarchívum jóvoltából többek között megtalálhatók a korszak ezen forrásai. Az alábbi kulcsszavak mentén kezdtem el munkámat: „Magyar Nők Demokratikus Szövetsége”, „MNDSZ”, „nőegyesület”, „nőszervezet”, „nőszövetség”. Ezután megkezdtem a híradók kategorizálását, összesen három részre osztva őket. Az első és egyben legfontosabb csoportba huszonöt tudósítás került, amelyeknek konkrét tárgya az MNDSZ. A következő kategóriát harminchétfő játszás képezi, amelyben a szervezet ugyan megjelenik és említésre kerül, de nem kapott központi szerepet. Az utolsó tizenhét pedig azoknak a filmhíradóknak a köre, ahol a szövetség aktuális vezetőségének legjelentősebb tagjai – itt elsősorban az (al)elnöki, főtitkár(helyettes)i pozíciókra koncentrálnak – láthatók. Kiemelendő, hogy ezek a csoportok és a bennük feldolgozott különböző témakörök olykor egybefonódnak és összemosódnak, hatással vannak egymásra. Mindezt figyelembe

² Orosz 2014: 302–310; Sipos 1996: 321–330.

³ <https://filmhíradokononline.hu>

véve összességében hetvenkilenc bejátszás kerül elemzésre, ebből kettő kivételt képez olyan értelemben, hogy csak a tudósítások leírását kaptuk kézhez, a kópiák sajnos hiányoznak.

Az MNDSZ és tevékenységének ábrázolása a filmhíradókban

A vizsgálat elvégzésében segítségemre volt Sipos Levente történész korábban publikált alap kutatása. A szerző műveiben egyfajta csoportosítást, tematikus egységeket hozott létre az MNDSZ munkásságára vonatkozóan. Sipos négy kategóriát állított fel a szervezet első éveiben megvalósított feladatkörök megkülönböztetésére, ahova a szövetség eltérő munkáit sorolta be:⁴ 1. A politikai kezdeményezésekben, megmozdulásokban, akciókban való részvétel. A filmhíradókban ezen belül az alábbiakkal találkozhatunk: a hadifogoly-szolgálat, forint- és árvédő bizottságok résztvevőiként, a beszolgáltatás buzdítóiként láthatjuk a szövetség asszonyait. Az MNDSZ eseményeit szintén megtöltötték politikai tartalommal, mint ahogy a több alkalommal megtartott találkozóit. Hasonló volt ezekhez az egyesület nők körében végzett mozgósítása a különféle ünnepségekre, például április 4-re, május 1-re, habár ezeken az eseményeken csak fel-feltűntek a képkockákon. 2. Az agitációs és propaganda-, illetve nevelőmunka területén megvalósított tennivalók. 3. Az oktatás, vagyis az általános műveltség emelésére és iskoláztatásra vonatkozó feladatok, amelyek a filmvásznon főként az MNDSZ iskolaakciók szervezésében és az iskolák államosításában történő segédkezésében ragadható meg. Végül a 4. csoportot alkotja a szervezet legsikeresebb és legkiemelkedőbb része, az egészségügy és szociálpolitika területén végzett feladatai. Ebbe az osztályba sorolandók a gyermekvédelem változatos formái, az egészségügyi vándorautó- és a karácsonyi akció lebonyolítása, különböző egészségügyi és szociális intézmények felállításában való közreműködés. Fontos viszont ezen tevékenységi körök kapcsán leszögezni, hogy ezek számos esetben összekapcsolódtak és befolyással bírtak egymásra. Később, az említett 1948-as fordulópont után a szervezet átvált a már korábban bemutatott elvárások teljesítésére.⁵

Ezen csoportok visszaköszönését kívánom megvizsgálni, különös tekintettel azokra a mozzanatokra, amelyek az MNDSZ életében meghatározók voltak, egyidejűleg jelentős számban⁶ megjelenítésre kerültek a filmhíradókban is.

⁴ A tanulmányban csak azok kerültek megemlítésre, amelyek szerepelnek a híradókban.

⁵ Sipos 1996: 325–327; Sipos (szerk.) 2014: 20–23.

⁶ Itt arra kell gondolni, hogy két-három tudósítás készült egy-egy konkrét témáról. Más besorolás alá esik az MNDSZ 1948 utáni tevékenysége, amikor nagymértékben megnőtt a

Mielőtt még ennek pontos szemléltetésére rátérnék, elengedhetetlen, hogy figyelembe vegyük, ekkoriban a filmhíradók készítése ugyan nem egy párt kezében összpontosult, de a szervezet tekintetében mindegyik az MKP tulajdonában lévő Mafirt Krónikához volt köthető.⁷ Az összes kisriport a Mafirt neve alatt futott, amely egy újabb bizonyítéka annak, hogy a két intézmény, vagyis az MKP és az MNDSZ között már a kezdetekkor szoros kapcsolat állt fenn. Ez alapján pedig feltehetően azok a momentumok kerültek kiemelésre, amelyeket az MKP célszerűnek, hasznosnak és kifizetődőnek láthatott elsődlegesen a saját, de ugyanakkor a nőszervezete érdekében is.

A filmhíradók áttekintése során visszaigazolást nyerhetünk annak kapcsán, hogy az MNDSZ fennállásának első szakaszában elsősorban az újjáépítésben való részvételre koncentrált. Ennek keretében a legtöbb feladatot az egészségügy és a szociálpolitika terén végezte el. A világháború sújtotta országban azonnali megoldást igényelt a járványveszély elhárításának kérdése, így amikor még a háború javában zajlott, megindult a hullák, a romok és a különféle szennyeződések eltakarítása, az utak fertőtlenítése. Majd ezt tovább fokozták 1945 első hónapjaiban, amikor oltási és tetvetlenítési akciókat kezdeményeztek. A gyerekeket rendszeres mosdatásban részesítették a Széchenyi fürdőben. Másik sürgős problémának számított az éhezés mielőbbi megszüntetése. Emiatt hoztak létre gyerek-, nép- és tejkonyhákat, valamint üzemi és egyéb bölcsődéket, óvodákat, amiknek biztosították az ételmezését. A legnehezebb helyzetben a budapesti gyerekek voltak. Országos viszonylatban őket érintette leginkább az éhezés veszélye. Ennek megoldására étkeztetési akciókat indítottak, aminek keretében tejesuzsonnák százait rendezték meg. Ezenkívül többüket a téli időszakra vidéken helyezték el, ahol az étel biztosítva volt.⁸ Ezeknek az első lépéseknek a megtétele kismértékben érhető tetten a filmkockákon. A nézőközönség úgy találkozhatott az MNDSZ-szel, mint aki segít gyermekeik éhezésének mérséklésében azzal, hogy megvendégelik őket egy-egy ebéd vagy uzsonna alkalmával.⁹

Ezt követően is elsőnek és legfontosabbnak számított a gyerekek helyzetén való változtatás és segítségnyújtás. Többek között ennek képezte részét a körülbelül 40 000 magára maradt gyermek elhelyezése árvaházakban, különböző

„béke” jegyében kifejtett működése, ekkor a képsorok száma eléri a húsz felettit is.

⁷ Bene–Sükösd 2020: 87–88.

⁸ Orosz 2014: 305; Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 1947a: 3; Sipos (szerk.) 2014: 23, 94–97.

⁹ A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége ezer gyermeket látott vendégül az Állatkertben, Mafirt Krónika, 29. 1946. június; Újjáépítési kiállítás Rákospalotán, Mafirt Krónika, 34. 1946. augusztus.

intézményekben, családoknál. Továbbá nevelőszülőket kerestek számukra, akik ideiglenes jelleggel vállalták gondozásukat.¹⁰ Az MNDSZ többféle módszerrel lépett fel érdekükben, például: akciókat indított, patronázsszervezetet épített ki az utcán csatangoló és elveszett gyerekek felkutatására és felkarolására.¹¹ Azonban mindezek közül a híradókban csak mint közvetett szereplő jelent meg, amikor az egyik gyermeknap alkalmával nevét és annak díszelnökét, Tildy Zoltánét¹² említették meg, mint aki részt vett az ünnepségen, és közreműködött az olyan különféle gyermekintézmények helyreállításának folyamatában, mint a napközik vagy az internátusok.¹³ Ez azért is különös, mert a szövetség a gyerekek számára több ilyen és egyéb létesítményt is alapított vagy állított helyre – 1947-re önéreől összesen 250 szociális intézményt –: bölcsődéket, óvodákat, iskolákat, napközi otthonokat. Ez a filmhíradók fókuszából mégis jelentős mértékben kiesett.¹⁴ Ez egyrészt azért is meglepő, mivel ezen a területen kitűnő és sikeres munkát végzett, ugyanakkor egy kiváló marketingfogás lett volna annak érdekében, hogy megnövelje a szövetség társadalmi elismertségét és tagjainak számát. Egy kivétel mégis akadt, ugyanis az iskolákra nagyobb figyelmet fordítottak. Ezen a téren az MNDSZ 1946 nyarán meghirdette iskolaakcióját, melynek keretében gyűjtést kezdeményeztek a tankönyvek biztosítására és az épületek helyrehozatalára, mely sikerrel zajlott le. Ez a folyamat tetten érhető a híradókban.¹⁵

A gyerekek és az édesanyák megsegítésére koncentrált az MNDSZ karácsonyi akciója is, melyet több éven át megrendeztek. A karácsonyi gyűjtés elsősorban a rászoruló és szegény gyerekeknek szólt, akik árvaházakba kerültek, vagy a sokgyermekes családoknak, akiknek életkörülményei nem tették lehetővé az ajándékozást. Az akció eközben lehetőséget teremtett az MNDSZ szervezeteinek aktivizálására, megerősítésére, és alkalmas volt a társadalmi elismertség megszerzésére, népszerűségük növelésére.¹⁶ A filmhíradók remek lehetőséget adtak arra, hogy a szervezetet és eme tevékenységét éveken keresztül akár több

¹⁰ Orosz 2014: 306.

¹¹ Tóth 2023a: 602–603.

¹² Sőt, Tildy itt elsősorban a köztársasági elnök feleségeként jelent meg, nem mint az MNDSZ díszelnöke.

¹³ Gyermeknap Magyarországon, Umfi Magyar Filmhíradó, 11. 1948. május.

¹⁴ Sipos 1996: 327.

¹⁵ A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége országos akciója a tanítás biztosításáért, Mafirt Krónika, 36. 1946. szeptember; A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége segítségével megkezdik a fővárosi iskolák ablakainak beüvegezését, Mafirt Krónika, 41. 1946. november.

¹⁶ Tóth 2023a: 603.

esetben is reklámozza, és tudatosítsa az emberekben, kiknek köszönhetik gyermekeik boldogságát.

Az egyik legkiemelkedőbb intézkedésük az egészségügyi vándorautó-akció-jukhoz volt köthető, amelyet a Népjóléti Minisztériummal közösen 1946 nyara és 1947 szeptembere között számos alkalommal útnak indítottak a legtávolabbi falvakba és tanyákra. Összesen ötven autót küldtek vidékre, több mint 1100 közösségbe, ahol a budapesti szakorvosok, hatósági orvosok, védőnők és MNDSZ-aszszonyok látták el az egészségügyi kezelésre szorultakat. Az akció során 500 000 fő felett volt a megvizsgált személyek száma, akiknek orvosi ellátása mellett még cukrot, gyógyszert, ruhaneműt, tápszert, szappant, vándorkelengyét vittek. Az egyik, 1946-os híradóban az MNDSZ mint egy jótékony és segítő szervezet látható, amely eljuttatja a megfelelő egészségügyi ellátást a rászoruló személyeknek, főként a gyermekekre koncentrálva. 1947-ben viszont történt egy váltás, ugyanis ekkorra az ellátás mellett az akciónak született egy másfajta célja is. A vándorautók propagandacélokat is szolgáltak annak érdekében, hogy az MKP mellett folytassanak agitációt, hogy az augusztusi választáson rájuk voksoljanak.¹⁷ Ráadásul a program második útja már az 1947-ben bevezetett hároméves terv keretében valósult meg, ami szintén az MKP nevéhez volt köthető. A híradók jó alkalmat adtak az MKP propagálására különböző formákban: a teherautók oldalán a következő felirat virított: Éljen a hadifogolyszabadító Rákosi Mátyás!; valamint *Boldog család, könnyebb élet: 3 éves terv*¹⁸ címmel brosúrákat osztogattak, amely szintén a párt érdekeiért szólt.¹⁹ Ehhez hasonló marketingfogás lehetett volna a választások érdekében az MNDSZ 1947-es hadifogoly-szolgálat, amely ugyan országos hírnevet adott neki, és szintén képviselte az MKP érdekeit, de mégsem éltek ennek mozgóképes reprodukálásával. Helyette fontosabb volt a párt reflektorfénybe állítása. Az MKP és főleg Rákosi mint a hadifoglyok megmentői tetszelegtek a vásznon. Az egyesület csak mint fogadóbizottság jelent meg Rajk Lászlóné MNDSZ-főtitkár képében.²⁰

A koalíciós évek alatti megjelenítésük a Mafirt szabályai szerint zajlott. Az újjáépítési sikerekről, eseményekről, számoltak be.²¹ Ténylegesen láthatóvá vált, hogy munkakörüket a sokszínűség jellemezte. Ennek elvégzése során legtöbbször a képeken ritkábban feltűnő, a háttérben működő jótündér szerepét vették fel,

¹⁷ Tóth 2023a: 605–606.

¹⁸ Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 1947b.

¹⁹ Az MNDSZ egészségügyi vándorautóinak ünnepélyes indulása, Mafirt Krónika, 82. 1947 augusztus; Az MNDSZ egészségügyi autói vidéken, Mafirt Krónika, 86. 1947. szeptember.

²⁰ Ünnepi fogadtatás várta az első hazatérő hadifoglyokat, Mafirt Krónika, 72. 1947. június.

²¹ Bene–Sükösd 2020: 91.

és sokkal inkább az általuk megsegített rétegek – elsősorban gyerekek – képi rekonstruálásával találkozhatunk, amivel még nagyobb szimpátiát teremthettek a nézőben önmaguk iránt. Ugyanakkor nem feledkeztek meg annak tudósításáról sem, hogy a különféle akcióik, cselekedeteik hozzájuk legyenek köthetők. Ebből kifolyólag találkozhatunk számos egyesületi szimbólummal: MNDSZ-felirat, -jelvény, -karszalag, -plakát, -transzparens. 1948 áprilisában már érzékelhető egyfajta változás. Ez idő tájt lehet először találkozni olyan híradóval, amelynek központi szereplője az MNDSZ, ami nyíltan kiáll az MKP propagandájával összhangban álló „béke védelme” mellett. Erre lehetőséget a nőszövetség II. találkozója adott, amikor kihirdetésre került a női „egység”. Fontos megjegyezni, habár lencsevégre kapták ezt a jelentős eseményt, ugyanakkor elhallgatták, hogy ez együtt jár a többi női egyesület bedarálásával és az MNDSZ egyeduralmával. A korábbi híradók legfeljebb itt-ott, eltérő alakban foglaltak állást a kommunisták oldalán. Ezt követően a mozivásznon való ábrázolásuk is fokozatosan átalakult. Még ebben az évben megtették az első lépéseket, amelyek megmutatták az MNDSZ működésében való irányváltást, ami egyidejűleg a filmhíradók eredeti feladatának feladását is jelentette. A változáshoz hozzájárult a filmipar 1948 augusztusában bekövetkezett államosítása is. A Magyar Filmgyártó Nemzeti Vállalat egyesítette a filmkészítés összes ágazatát.²² A hírközlés ezen eszközének valódi rendeltetése a legfontosabb eseményekről való tudósítás volt, de ezt ekkor felváltotta és leszűkítette az agitálás és illusztrálás.²³ A híradó manipulatív eszközként való használata a diktatúra egyik kedvelt eszköze lett, amelynek határa széles skálán mozgott.²⁴ A vásznat gyorsan lerohanták az államszocialista időszak meghatározó és elengedhetetlen attribútumai. Az MNDSZ-ről szóló képkockákat is előzőnlötték Lenin, Sztálin, Rákosi képei és a pártvezéreket éltető feliratok, valamint a korszakra oly jellemző vastaps. Előtérbe került a vörös csillag, és nemsokára feltűnt az ország új címere. A vizuális hatást kiegészítette a zenék megváltozása, a korábban jellemzően dalamosabb, játékosabb és olykor idillikus hatást keltő hangulatot felváltotta a komolyabb hangvétel és a mozgalmi dalok használata. Mindezt fokozta a beszédek megváltozott stílusa, megjelentek az olyan fogalmak, mint a dolgozók állama vagy a nép ellenségei.

A szövetség ezt követően kifejtette véleményét az iskolák államosítása, a tervek (túl)teljesítése mellett, amely megegyezett a párt elvárásaival. Ezen témakörökben is megjelentek tudósítások, de nem kaptak nagyobb figyelmet, holott eb-

²² Petrik é. n.

²³ Halász 2013: 311.

²⁴ Lénárt 2010: 163.

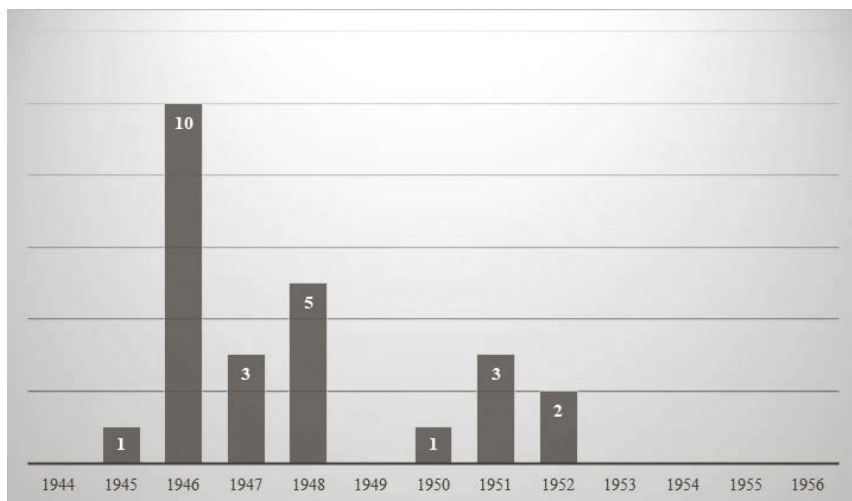
ben is meghatározó volt részvételük. Hiába volt a szövetségnek fontos feladata a nők termelő munkába való bevonása, erről a híradások lényegében hallgattak.

1949-ben a korábbi sokrétű munkavégzése eltűnt, egy új korszak hajnala virradt fel a szervezet életében, aminek elsőszámú feladata a párt útmutatásainak végrehajtása volt. Az MNDSZ működését és reprezentálását a felvételekben a békeharc és a békevédelem érdekében – ennek szimbólumaként többször használták a békegalambot és a fehér keszkenőt – való szerepeltetése jellemezte. Az MDP hatalomra kerülésétől datálja a boldog és kiegyensúlyozott élet kezdetét és annak megvédésének szükségességét, amelyet nem győztek a kommentátorok, a kisfilmekben felszólalók és így az MNDSZ is a nézők tudatába sulykolni. Ennek foka elképesztő méreteket öltött, korábban semmilyen más témakörben nem léptek színre ennyiszor. Lényegében mindenféle eseményt mintegy eszközt használtak fel arra, hogy a béke érdekében szólaljanak fel. Főként a korszakban legjelentősebb ünnepekre kell gondolni, mint április 4-e vagy május 1-je, de tökéletesnek számított erre a nő- és gyermeknapok éves szintű megrendezése is. Emellett koncentráltak még a békegyűlések, a III. magyar békekongresszus és béketalálkozóok prezentálására is. Ezek már nem mutatnak összefüggést az MNDSZ korábbi munkásságával, egyedül talán a béke nevében indított koreai akció mutatott némi hasonlóságot a múlttal. A híradók erre kiemelt figyelmet fordítottak, összesen öt foglalkozott kimondottan ezzel a témával, illetve számos más esetben került bemutatásra a koreai helyzet és béke kérdésének fontossága. Az akció apropóját az 1950-ben megindult koreai háború adta. Az összecsapás után a szovjet blokk országaihoz hasonlóan Magyarországon is megindult a szolidaritási mozgalom a mai Észak-Korea támogatására, amit az Országos Béketanáccsal együtt az MNDSZ bonyolított le. A nőszövetség 1951 tavaszán országos gyűjtést kezdeményezett – a párt támogatásával és a tömegszervezetek segítségével – a koreai nép megsegítésére. Emellett az MNDSZ pártfogásába vette a Magyarországon tartózkodó koreai gyermekeket, ugyanis az állam vállalta, hogy a háború idejére több száz apróságot fogad be. 1952 nyarán hasonló formában mindezt megismételték, erről azonban már nem készült híradás.²⁵

Az MNDSZ újonnan betöltött szerepvállalása negatívan hatott működésére, megtépázta a szervezet életét és tekintélyét. 1949 után minden változás korlátozta az MNDSZ önállóságát. Folyamatosan a párt iránymutatásait kellett szem előtt tartania, minden utasítását végrehajtania, külön érdekek nem merülhettek fel. Az 1948-ban elindított tisztogatások nyomán minden olyan személyt, aki képes lett volna egyéni gondolatok megfogalmazására, száműzték, ezzel elhallgattatva az au-

²⁵ Tóth 2023b: 118–119.

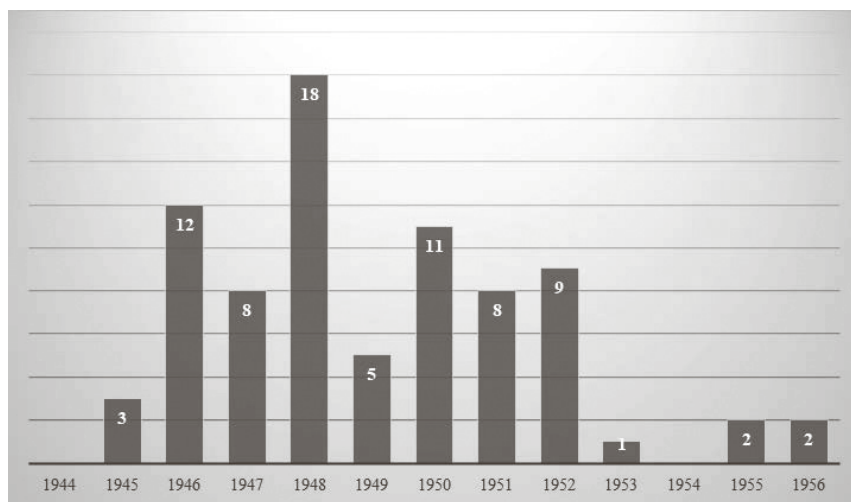
tonóm női hangokat. A szövetség hasonlóan a politikai élet kulcsszereplőjéhez, Rákosihoz, 1953-ra válságba jutott. Az MNDSZ Országos Központjának Titkársága ebben az évben szervezeteinek megszüntetését javasolta. Az indítvány nem tőle származott, hanem a párt döntése volt, ahogy ennek elvetése is.²⁶ Végül az 1953 és 1956 közötti politikai hercehurca kedvezőtlenül hatott a szövetség életére is. Hiába próbálták meg a női érdekvédelem irányába elmozdítani az MNDSZ-t, végül 1956. április 19-én és május 11-én párthatározatokat hoztak a megszüntetéséről. Az MNDSZ-csoportoknak be kellett olvadnia a Népfront megerősítése céljából annak szervezeteibe és kisebb részben a szakszervezeti mozgalmába.²⁷ Ezt a folyamatot a híradók szemszögéből is végig lehet kísérni, méghozzá két szempontból nézve: egyik oldalról, amikor a híradás központjában a szervezet állt (1. ábra), másrészt, ahol az összes kisfilmet figyelembe véve az MNDSZ valamilyen formában tetten érhető (2. ábra).

1. ábra. Filmhíradók, amelyeknek központjában az MNDSZ áll, 1944–1956

²⁶ Schadt 2007: 178–184.

²⁷ Sipos 1996: 329–330.

2. ábra. Az MNDSZ-szel kapcsolatos összes filmhíradó, 1944–1956

A diagramok alapján jól látszik, hogy a csúcspont a szövetség képi megjelenítésében az 1940-es évekre, főleg 1946-ra és 1948-ra tehető. Szintén magasnak tekinthető az arány 1950–1952 között, ugyanakkor ezekben az években már sohasem központi szereplőként került előtérbe. Ezzel összefüggésbe hozható annak vizsgálata, hogy egy híradáson belül az egyesületre fókuszáló információk egy sorozaton belül hol helyezkedtek el, vagyis milyen súllyal bírtak. Megállapítható, hogy azok a beszámolók, amelyek rá koncentráltak, egyenletesen – elején tíz, közepén hét, végén nyolc darab – oszlottak meg. Általában akkor került a szervezet előre, amikor a politikai életről vagy azzal kapcsolatos személyekről nem készültek kisfilmek, hanem többségében sporthírek és nemzetközi események kerültek be a válogatásba, akiket az MNDSZ meg tudott előzni. Ha ennek fordítottja történt, a szövetség háttérbe szorult, és a sor végén kullogott. Az 1953-as felszámolási kísérlet ugyancsak jól megragadható, ebben az évben szinte eltűntek a mozinézők szeme elől, de ezután is csak elenyésző számban tűnedezték fel, és már soha nem ábrázolták az MNDSZ-t mint főszereplőt a közéletben. Vagyis ez alapján is megállapítható, hogy az MDP számára a valaha nélkülözhetetlen nőegyesület egy idő után teherré vált, és egyre inkább annak likvidálására törekedett. A szövetség megszüntetésére, vagyis beolvasztására a Hazafias Népfrontba szintén nem helyeztek nagy figyelmet. Csak az 1956-os *Népfronttanácskozás* cím alatt megjelent híradóból szerezhetünk tudomást arról, hogy a kor egyetlen nőszerkezete lényegében megszűnt létezni.²⁸ Valószínű, hogy a legtöbb néző számára ez már fel

²⁸ Népfronttanácskozás, Magyar Filmhíradó, 26. 1956. június.

sem tűnt, hiszen már jó néhány évvel korábban megindult az MNDSZ hangjának eltüntetése a vásznonról, amiről a kor politikai folyamataiban nem túl otthonosan mozgó ember nyugodtan gondolhatta, hogy már régen nem is létezik semmilyen érdekképviselő, amelynek feladata elviekben a nők érdekvédelme lett volna.

Ennek ellenére az MNDSZ-t végig pozitív színben, egy egységes és országos nőszervezetként mutatták be. Előbbi esetében nem győzték nyomatékosítani, hogy a szövetség az összes társadalmi réteget képviseli. Ennek bizonyítására a legjobb eszköznek a vásznon az öltözködés változékonysága számított, ugyanis egyaránt láthatunk kosztümöt és kalapot viselő hölgyeket és népviseletben pompázó, fejkendőt hordó asszonyokat, de szintén előkerülnek egyenruhás nők, akik eltérő szakmákat – például ápolónő – testesítenek meg. De ha ez nem lett volna elég a nézők számára, a híradó kommentárjai sem feledkeztek meg arról, hogy itt minden nő helyet foglal a háziasszonyoktól kezdve a munkás- és értelmiségi nőig. Az országos lefedettség hitelesítésének érdekében, habár a legtöbb hír Budapesten került rögzítésre, számos esetben kihangsúlyozásra került a szervezet vidéki működése, valamint a főváros és vidék kapcsolatának megjelenítése. Ezenfelül a nemzetközi beágyazottságra való összpontosítás is tetten érhető, legtöbbször a különféle eseményeken jelen lévő külföldi képviselőkön keresztül, főként a szocialista blokk barátaival, mint a kínaiak vagy a koreaiak. Ennek során szeretnék kiemelni a különböző felek közötti baráti kapcsolatot, aminek szimbolikus ábrázolása volt az egymással való mosolygós kommunikáció, ölelkezés és a puszi. Ez az optimista illusztrálás passzolt az MDP korábbi elképzeléseibe, mely szerint pesszimista hangú híreket csak a múlttal kapcsolatban vagy az azt képviselő reakcióval szemben lehetett megemlíteni, a jelent csakis derűlátóan lehetett láttatni. Majd a pártállam kezdetével ezt a fajta felfogást tovább erősítették, minden intézkedést, amit kezdeményezett, kizárólag „boldog jelenként” lehetett leírni, szembeállítva a „rossz múlttal”.²⁹ Számos esetben találkozhatunk fontos vezetőségi tagokkal, például Tildy Zoltánnéval, Rajk Lászlónéval, dr. Jóború Magdával, Vass Istvánnéval. Ugyanakkor ezek a káderek nem mindig a szövetségben betöltött pozíciójuk miatt kerültek előtérbe, hanem férjeik vagy egyéb tisztségük révén. Ennek ellenére, ha ekkor elsődlegesen nem is az itteni posztjuk miatt bukkantak fel, mégis a háttérben az egyesületet is képviselték. Ezzel szemben viszont elmarad olyan kulcsfontosságú személyek megjelenítése, akik nélkül a szervezet nem is létezett volna, mint Gárdos Mariska vagy Fáti Boris, ámde náluk jóval nagyobb odafigyelés jutott az MKP pártvezérének, Rákosinak a feleségére, Feodora Fjodorovna Kornjilovára, akit több alkalommal is lencsevégre kaptak.

²⁹ Bene–Sükösd 2020: 91; Halász 2013: 311.

VI. MOZGÓKÉPEK

Szintén fontos kérdés az első időkben a politikusok jelenléte az MNDSZ-szel kapcsolatos híradókban. Elsőprő többségben, kilenc alkalommal a kommunista pártvezér, Rákosi Mátyás személye észlelhető. A kisczárda és kommunista párt meghatározó politikusi nagyjából egyenlő arányban jelennek meg, Nagy Ferenc miniszterelnök egy, Tildy Zoltán köztársasági elnök kettő, Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter négy, Farkas Mihály, a Belügyminisztérium politikai államtitkára három alkalommal bukkan fel az MNDSZ fennállásának első szakaszában. Jóllehet szerepeltek az MKP-n kívüli politikusok is ezeken a felvételeken, súlyuk azonban általában csekélynek mondható, mindössze reprezentatív szerepet tölthettek be. Ezzel szemben a kommunista párttagok beállítási javarészt jelentéssel bírtak, főként Rákosié, akit egyszerre láthatunk beszéd tartás közben, tapsviharban és a nők forgatában, amint épp kedélyesen társalog. 1948 után a kérdés érvényét veszíti, hiszen ekkora már mindent az MDP irányított, így természetesen az itt dolgozó funkcionáriusok kerültek előtérbe.

Összegzés

A filmhíradók végignézésével megerősítést nyernek korábbi ismereteink. Az első években a szövetség a világháború utáni újjáépítésbe kapcsolódott be. Majd 1948–1949 fordulóján a szervezet hagyományos női szerepkörét, sokszínű munkavégzését felváltotta a párt érdekeinek kiszolgálása. Habár a kutatások ezt követően is többféle munkakörben láttatják a szövetséget, mégis a híradókban a béke harc és a védelem erőteljes kiemelése került túlsúlyba. Tehát eszerint az MNDSZ csupán agitációs és propagandafeladatokat látott el. A legtöbb híradást az MNDSZ fennállásának kezdetén és egyúttal annak fénykorában forgatták le (1946, 1948). Ezt követően, ahogy az MNDSZ a párt számára egyre nagyobb koloncnak számított és törekedett annak feloszlására, úgy vált kámforrá magán a mozivásznon is.

Források

Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 1947a: *Az MNDSZ munkája és célkitűzései*. Tanulj velünk könyvtár. Budapest.

Magyar Nők Demokratikus Szövetsége 1947b: *Boldog család, könnyebb élet: 3 éves terv*. Budapest.

Sipos Levente (szerk.) 2014: *Dokumentumok a magyar nőmozgalom történetéből 1944–1948*. Tatabánya.

- Filmhíradók online, Nemzeti Filmintézet Magyarország Filmarchívum <https://filmhiradokonline.hu> – utolsó letöltés: 2023. május 15.
- A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége ezer gyermeket látott vendégül az Állatkertben, Mafirt Krónika, 29. 1946. június. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6170> – utolsó letöltés: 2023. május 7.
- Újjáépítési kiállítás Rákospalotán, Mafirt Krónika, 34. 1946. augusztus. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6215> – utolsó letöltés: 2023. május 7.
- A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége országos akciója a tanítás biztosításáért, Mafirt Krónika, 36. 1946. szeptember. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6227> – utolsó letöltés: 2023. május 8.
- A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége segítségével megkezdik a fővárosi iskolák ablakainak beüvegezését, Mafirt Krónika, 41. 1946. november. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6258> – utolsó letöltés: 2023. május 8.
- Ünnepi fogadtatás várta az első hazatérő hadifoglyokat, Mafirt Krónika, 72. 1947. június. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6430> – utolsó letöltés: 2023. május 7.
- Az MNDSZ egészségügyi vándorautóinak ünnepélyes indulása, Mafirt Krónika, 82. 1947. augusztus. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6486> – utolsó letöltés: 2023. május 7.
- Az MNDSZ egészségügyi autói vidéken, Mafirt Krónika, 86. 1947. szeptember. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6514> – utolsó letöltés: 2023. május 7.
- Gyermeknap Magyarországon, Umfi Magyar Filmhíradó, 11. 1948. május. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=6745> – utolsó letöltés: 2023. május 7.
- Népfronttanácskozás, Magyar Filmhíradó, 26. 1956. június. <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=12979> – utolsó letöltés: 2023. május 8.

Hivatkozott irodalom

- Bene Márton – Sükösd Miklós 2020: „A többiek is próbáltak híradót csinálni, de nem tudtak”. Filmhíradók a koalíciós korszak médiamezőjében Magyarországon, 1945–1948. *Politikatudományi Szemle* (29.) 3. 75–104.
- Halász Csilla 2013: Híradók és dokumentumfilmek a Rákosi-korszakban. In: Feitl István – Sipos Balázs – Varga Zsuzsanna (szerk.): *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára*. Budapest, 311–315.
- Lénárt András 2010: A film mint történeti forrás. *Aetas* (25.) 3. 159–171.

VI. MOZGÓKÉPEK

- Orosz Júlia 2014: A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének szerepe Magyarországon újjáépítésében a második világháború után (1945–1946). *Debreceni Szemle* (22.) 4. 302–310.
- Pető Andrea 1998: *Nőhistóriák: A politizáló magyar nők történetéből (1945–1951)*. Budapest.
- Petrik András é. n.: A filmhíradók története Magyarországon 1948-ig. In: Hargitai Henrik – Hirsch Tibor (szerk.): *Médiatörténet*. https://mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/mmi.elte.hu/szabadbolcseszett/index1bff.html?option=com_tanelem&id_tanelem=576&tip=0 – utolsó letöltés: 2023. május 8.
- Schadt Mária 2007: Struktúra és funkcióváltozások az MNDSZ-ben 1950 és 1953 között. In: Palasik Mária (szerk.): *A Nő és a politikum. A nők politikai szerepvállalása Magyarországon*. Budapest, 167–189.
- Sipos Levente 1996: A magyar nőmozgalom történetéről (1944–1956). In: Izsák Lajos – Stemler Gyula (szerk.): *Vissza a történelemhez... Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára*. Budapest, 321–330.
- Tóth Nikolett 2023a: Az újjáépítés női harcosai: A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének tevékenysége 1944–1948 között. In: Kajos Luca Fanni – Bali Cintia – Dr. Puskás Tamás – Szabó Rebeka (szerk.): *XI. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2022 Tanulmánykötet. 11th Interdisciplinary Doctoral Conference 2022 Conference Book*. Pécs, 592–612.
- Tóth Nikolett 2023b: Rendszerváltás a Magyar Nők Demokratikus Szövetségében. *Sic Itur ad Astra* 79. 101–129.